

[та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – С. 3. **5.** Там само. – С. 4. **6.** Полтораков О. Громадський контроль над «силовими» структурами в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niisp.gov.ua/articles/109/>). **7.** Крупник А.С. За-рубіжний досвід громадського контролю: уроки для України / А.С. Крупник // Ефективність державного управління: зб. наук. праць ЛРІДУ. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2007. – Вип. 14. – С. 146–154. **8.** Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48 (01.12.92). – Ст. 650. **9.** Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47 (19.11.96). – Ст. 256. **10.** Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9 (28.02.95). – Ст. 56. **11.** Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170. **12.** Кушнір С.М. Правові засади організації та здійснення громадського контролю в Україні / С.М. Кушнір // Вісник запорізького національного університету. – №1. – 2011. – С. 26-27. **13.** Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1 (04.01.2013). – Ст. 1. **14.** Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9 (27.02.2004). – Ст. 79. **15.** Офіційний вісник України. – 2003. – № 29 (01.08.2003). – Ст. 1440. **16.** Денисюк С.Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук / С. Ф. Денисюк. – Дніпропетровськ, 2010. – 36 с. **17.** Братель С.Г. Громадський контроль за діяльністю міліції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / С.Г. Братель. – К., 2007. – 20 с. **18.** Пальченкова В. М. Правові та інституційні основи громадського контролю пенітенціарної сітсеми / В.М. Пальченкова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия «Юридические науки». – Т. 24 (63). – 2011. – № 1. – С. 22-29. **19.** Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45 (12.11.99). – Ст. 397. **20.** Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4 (26.01.93). – Ст. 19. **21.** Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 33 (20.08.2010). – Ст. 471. **22.** Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41 (08.10.91). – Ст. 546. **23.** Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 49 (09.12.2005). – Ст. 517. **24.** Офіційний вісник України. – 2002. – № 31 (16.08.2002). – Ст. 146. **25.** Офіційний вісник України. – 2008. – № 10 (18.02.2008). – Ст. 239. **26.** Офіційний вісник України. – 2012. – № 9 (10.02.2012). – Ст. 317. **27.** Офіційний вісник України. – 2010. – № 84 (12.11.2010). – Ст. 2945. **28.** Громадські ради в цифрах: загальнонаціональний звіт із моніторингу формування громадських рад при центральних та місцевих органах виконавчої влади / М. В. Лациба, О. С. Хмара, А. О. Красносільська [та ін.]; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К.: Агентство «Україна», 2011. – С. 4. **29.** Семигіна Т.В. Громадський контроль як механізм попередження порушень у сфері охорони здоров'я / Т.В. Семигіна // Віче. – 2009. – № 19. – С. 31-33.

УДК 342.1

А. С. МАТВИЄНКО

ПРОЦЕСИ ДЕТЕРИТОРІАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто основні положення концепції детериторіалізації, що містяться у працях А. Аппадурі (поняття етноскейпу), М. Кастельса (поняття потоків та мереживного суспільства), М. Харда та А. Негрі (дослідження феномену імперії). Визначено, що основним недоліком даного підходу є розгляд взаємозв'язку між глобальним простором та територією національної держави як гру з нульовою сумою, що заважає адекватно оцінювати сучасні процеси ретериторіалізації.

Ключові слова: держава, територія, суверенітет, глобалізація, глокалізація.

Матвиенко А.С. Процессы детериторриализации в условиях глобализации

Рассмотрены основные положения концепции детерриториализации, содержащиеся в работах А. Аппадурай (понятие этноскейпа), М. Кастельса (понятия потоков и сетевого общества), М. Харта и А. Негри (исследование феномена империи). Отмечено, что основным недостатком данного подхода является рассмотрение взаимосвязи между глобальным пространством и территорией государства как игры с нулевой суммой, что мешает адекватной оценке современных процессов ретерриториализации.

Ключевые слова: государство, территория, суверенитет, глобализация, глокализация.

Matvienko Anatolij. Process of deterritorialization in the context of globalization

The main theses of deterritorialization conception in the works of A. Appadurai (notion of ethnoscape), M. Castels (notions of flows and network society), M. Hardt and A. Negri (analysis of empire) are considered. The basic defect of this approach is exploration the interaction between global space and state territory as the zero game and that prevents adequate estimation the modern processes of reterritorialization.

Key words: state, territory, sovereignty, globalization, glocalisation.

Досить часто глобалізація розглядається дослідниками як позатериторіальний і надтериторіальний процес, що виходить за межі існуючих географічних кордонів та негативно впливає на суверенітет національної держави. В результаті територія держави втрачає своє значення і відіграє лише другорядну роль у життєдіяльності сучасного суспільства. Однак представники детериторіального підходу до глобалізаційних процесів допускають низку методологічних упущень, які не допускають визнання одночасного існування процесу ретериторіалізації – зростання ролі території в умовах глобалізованого світу.

Важливо зазначити, що політико-економічна географія динаміки детериторіалізації та ретериторіалізації на сьогодні радикально переглянута з огляду на національні моделі, які почали формуватися з кінця XIX століття. Якщо попередні етапи детериторіалізації та ретериторіалізації відбувалися переважно в рамках території держави-нації, то на нинішній стадії соціально-просторової реструктуризації роль національного масштабу як основної інституційної площадки для функціонування капіталу значно зменшилася. К. Коліндж назвав цей феномен «відродженням масштабів», за якого, на відміну від попередніх форм соціально-просторової організації, жоден окремий рівень соціально-економічної взаємодії не домінує над іншими¹.

З точки зору історичної перспективи територія розглядається як історична форма соціально-просторової організації, яка систематично змінюється під впливом існуючих умов. Нова надтериторіальна географія мереж та потоків витісняє «стару» географію державних територій, що тривалий час домінувала у суспільних науках. Дослідники процесу детериторіалізації розглядають появу нової географії як результат різних причинно-наслідкових зв'язків, зокрема: розвиток нових технологій; інтернаціоналізація капіталів та фінансів; активізація діяльності транснаціональних організацій, включаючи міжнародні корпорації та неурядові організації; зростання ролі електронних засобів масової інформації в організації соціокультурних ідентичностей; поширення стурбованості екологічними проблемами; нерівномірне зростання кількості населення тощо.

У більшості досліджень процесу детериторіалізації простори глобалізації (засновані на циркуляції, потоках та географічній мобільності) та прояви територіального виміру (замкнутість і закритість, кордони та географічній визначеність процесів) представлені як взаємосуперечливі системи соціальної взаємодії. Так, Р. О'Брін вважає, що глобальна фінансова інтеграція створила си-

туацію за якої «географічне місце розташування більше не має значення... Гроші як правило успішно покидають кордони існуючої географії»². Дж. Шольте зазначає: «Глобальний простір позбавлений місця, дистанції і кордонів – і в цьому сенсі є «надтериторіальним». У глобальних відносинах люди пов'язані один з одним без огляду на їх територіальне знаходження. ... Глобальні відносини таким чином формують поза-, екстра-, пост-, над-територіальний аспект світової системи. У глобальній сфері територіальні кордони не є якоюсь перешкодою і дистанція долається практично миттєво»³.

Така уява про глобальний простір як позбавлений місця, дистанції та кордонів є характерною особливістю детериторіальних підходів. Так Ф. Джеймсон ввів поняття «постсучасного гіперпростору»⁴, а К. Омачі розробив концепцію «світу без кордонів»⁵.

Серед найбільш яскравих представників цього напряму досліджень слід загадати і А. Аппадурі, який зосередив свою увагу на аналізі впливу глобалізації на культурну сферу. На його думку нова культурна економіка повинна розглядатися як складний порядок, який уже не можна розуміти в термінах існуючих моделей центр-периферія. Як первинну модель цього порядку можна взяти взаємодію п'яти ландшафтів, кожен з яких являє собою специфічний вимір глобальних культурних потоків, а саме: етноскейпи, медіаскейпи, техноскейпи, фінансові ландшафти та ідеоскейпи. Виділення цих організуючих рамок глобальних потоків як своєрідних просторів має за мету підкреслити, що вони не є певною об'єктивною даністю, що спостерігається з будь-якої позиції. Насамперед це перспективні конструкції, які формуються відповідними акторами: націями-державами, діаспорами, субнаціональними об'єднаннями і рухами, сім'ями та індивідами. Ці ландшафти являють собою різні будівельні матеріали уявних світів, що конструюються історичними уявленнями різних соціальних груп. Характерною особливістю сучасного етапу розвитку є прогресуюче роз'єднання цих ландшафтів, що організують глобальні потоки: у шляхах руху людей, машин, грошей, образів та ідей спостерігається все менше ізоморфізму.

Дослідник також вважає, що ми є свідками становлення постнаціонального політичного порядку. Насильство, що супроводжує політику ідентичності, відображає стурбованість, пов'язану з пошуком не територіальних принципів солідарності. Територіальний націоналізм слугує для цих рухів виправданням, однак не обов'язково є їх справжнім мотивом чи кінцевою ціллю. «Хоча багато антидержавних рухів обертаються навколо образів батьківщини, кольору шкіри, місця і повернення з вигнання, ці образи відображають скоріше злиденність їх (і наших) політичних мов, ніж гегемонію територіального націоналізму. Іншими словами, ще не виникла жодна ідіома для фіксації колективних інтересів багатьох груп у транс локальних формах солідарності, у формах мобілізації, що перетинають кордони, та постнаціональних формах ідентичності»⁶.

Ці інтереси все ще артикулюються у мові уявлення, пов'язаній з територіальною державою. Нездатність багатьох детериторіалізованих груп мислити себе поза рамками нації-держави часто є причиною глобального насильства, оскільки багато рухів за емансипацію та ідентичність змушені у своїй боротьбі з існуючими націями-державами використовувати ті самі образи, які вони намагаються зруйнувати.

В свою чергу М. Кастельс висунув тезу, що в нову, інформаційну епоху відбудеться поступове перетворення простору місць у простір потоків. «Наше суспільство побудоване навколо потоків: капіталу, інформації, технологій, організаційної взаємодії, зображень, звуків і символів. Потоки є не лише одним з елементів соціальної організації, вони є вираженням процесів, що домінують в

нашому економічному, політичному і символічному житті... Нова просторова форма, характерна для соціальних практик, які домують у мереживному суспільстві і формують його: простір потоків. Простір потоків це матеріальна організація соціальних практик, які домінують у мереживному суспільстві і формують його. Під потоками я розумію цілеспрямовані, повторювані, програмовані послідовності обмінів і взаємодії між фізично роз'єднаними позиціями, які займають соціальні актори в економічних, політичних і символічних структурах суспільства»⁷.

У новоствореному мереживному суспільстві соціальний простір стає відкритим для різних концептуалізацій, для відкриття і дослідження «безлічі просторів». Простори сучасного суспільства не тотожні, і сьогодні можна говорити не про заселені і незаселені землі, а про життєздатні та нежиттєздатні. Тут йдеться не про фізичні характеристики простору, а про якість спільного життя людей, яке стає критерієм і поясненням переміщення людських мас. Лише у визначених місцях, промислових центрах виникає якість, що стимулює притік людей туди. Розшарування простору відповідно до ступеня привабливості кожного з рівнів дало змогу міграціям створити особливу карту світу, в якій видні силові лінії між територіями різних рівнів. Фільтри, що створюються на шляху міграційних потоків, це не так державні кордони, як своєрідні дамби, які лише співпадають із певними ділянками державних кордонів, але являють собою відмінне явище.

Вагомий внесок у дослідження процесу детериторіалізації зробили М. Хард та А. Негрі, які відзначають «загальне вирівнювання чи згладжування соціального простору», в якому капітал виходить за існуючі територіальні кордони і влада національних держав успішно розмивається. У результаті цього на світовій арені з'являється новий актор – Імперія: «На відміну від імперіалізму Імперія не створює жодного територіального центру влади та не опирається на міцні кордони чи бар'єри. Вона є децентрованим і детериторіалізованим апаратом управління, який поступово інкорпорує весь глобальний простір всередину свого відкритого і зростаючого фронтиру. При цьому під фронтиром вони розуміють рухомий кордон, що відділяє освоєний Імперією світ від неосвоєного.

Відносини між різними учасниками глобальної взаємодії набувають форми піраміди. На її вершині перебуває наддержава, світовий гегемон – США. Дещо нижче розташована група держав, які контролюють глобальні монетарні інструменти і здатні регулювати міжнародний обмін (держави Великої сімки, члени Паризького і Лондонського клубів тощо). На другому рівні знаходяться мережі «розподільчого керівництва», що являють собою потоки капіталів, техніки і технологій, народонаселення тощо. Таким чином транснаціональний капітал організує мережі комунікацій і задовольняє потреби. «Світовий ринок і гомогенізує, і диференціює території, переписуючи географію земної кулі. На цьому ж рівні, який часто підпорядкований владі транснаціональних корпорацій, перебувають переважно держави-нації, які стали по суті локальними, територіалізованими організаціями. Ці держави виконують різноманітні функції, наприклад, політичного посередництва щодо глобальних держав-гегемонів, торгівлі з транснаціональними корпораціями і перерозподілу доходів у відповідності з біополітичними потребами на своїх обмежених територіях»⁸. В основі піраміди зосереджені групи, що представляють інтереси населення, зокрема це організації, незалежні від держав і капіталу, наприклад, неурядові організації.

Імперське управління здійснюється не так методами класичної бюрократії, що має свої, не тотожні політичним цілі, як за допомогою біополітичного контролю за масою, що передбачає використання трьох основних інструментів: бомбу (ядерну зброю), гроші, за допомогою яких відбувається деконструкція національ-

них ринків) та комунікація. «Простір комунікації повністю детериторіалізований. Якщо глянути на решту просторів, проаналізованих у термінах монополії на застосування фізичної сили і монополії на визначення монетарних стандартів, то цей простір зовсім інший. Тут йдеться про метаморфозу: метаморфозу усіх елементів політичної економії і теорії держави. комунікація – це форма капіталістичного виробництва, в якій капітал повністю і глобально підпорядковує суспільство своєму режиму, подавляючи усі альтернативні способи виробництва»⁹.

Однак низка дослідників вважають, що руйнівний вплив глобалізації на державу-націю та її територіальний вимір значно переоцінено, оскільки насправді мають місце два протилежних процеси: уніфікації (глобалізації) та локалізації. Так на думку І. Свингедоу, протягом останнього десятиліття «відносно домінування держави-нації поступилося новим конфігураціям, в яких обидва місцевий/регіональний та транснаціональний/глобальний рівні набули нового значення. Глобальне співробітництво, глобальний рух фінансів та світова політика відіграють вирішальну роль у формуванні щоденного життя, одночасно все більше уваги приділяється місцевим та регіональним проблемам та процесам реструктуризації. Інакше кажучи, одночасно діють дві тенденції: глобалізації та деволюції, децентралізації чи локалізації... Місцеву/глобальну взаємодію сучасних процесів реструктуризації слід розглядати як єдиний, складний процес, що поєднує два схожих, хоча і суперечливих, рухи, та включає де-факто перегляд значення географічного виміру економічного і соціального життя»¹⁰.

Для І. Свингедоу ці процеси ремасштабування представляють конфліктну динаміку «глокалізації», в якій глобальна соціально-просторова інтеграція передреє всюдиусій регіоналізації та локалізації соціальних відносин. За такого підходу «глобалізація це не лише зростання важливості одного виміру порівняно з іншими; це також зміни у самій природі взаємовідносин між вимірами»¹¹.

Отже, основним недоліком детериторіалізаційного підходу до глобалізації є те, що він розглядає відносини між глобальним простором та територією національної держави як гру з нульовою сумою: зростаюче значення першого обов'язково передбачає ослаблення другого. Розглядаючи географічні виміри як взаємовиключні, а не взаємодоповнюючі, взаємозалежні рівні така дуалістична концепція не може дати відповідей на питання про роль субглобальної трансформації – чи то наднаціональні політико-економічні блоки, території національних держав, регіонів, міст, поселень – у сучасних процесах глобальної реструктуризації.

Дослідники, що заперечують значимість території у глобалізованому світі, не беруть до уваги той факт, що саме існування глобальних потоків передбачає виробництво та постійне відтворення сталої соціально-територіальної інфраструктури – включаючи, зокрема, міські агломерації та регулятивні інститути держави через які глобальні потоки циркулюють. Відповідно, видима детериторіалізація соціальних відносин у глобальному масштабі насправді залежить від їх укорінення у відносно сталих і нерухомих соціально-просторових конфігураціях на різноманітних взаємозалежних субглобальних вимірах.

Більш правильним є твердження про те, що сучасний процес глобальної реструктуризації, який є нерівномірним, діалектичним процесом соціально-просторових змін, відбувається як у просторі (що зумовлено зміною успадкованих соціально-просторових конфігурацій), так і у часі (оскільки залежить від прискореного руху капіталу, характерного для сьогодення). Цей процес розгортається одночасно у кількох взаємопов'язаних географічних вимірах – не лише на глобальному рівні, але й на нижчих рівнях: і шляхом продукування та зміни існуючих субглобальних просторів (наднаціональних блоків, національних держав,

регіонів, міст, поселень тощо). На сьогодні ми маємо справу новою хвилею детериторіалізації та ретериторіалізації, в якій глобальна соціально-економічна взаємозалежність значно посилилася у тісному зв'язку з створенням чи реструктуризацією, відносно стабільних форм капіталістичної соціально-просторової організації у різноманітних, субглобальних географічних масштабах. Відповідно, держави-нації та їх територія є основними акторами сучасних процесів глобальної реструктуризації, а не їх пасивними спостерігачами чи безпомічними жертвами.

1. *Collinge C.* Spatial articulation of the state: reworking social relations and social regulation theory / Collinge C. – Birmingham: Centre for Urban and Regional Studies, University of Birmingham, 1996. – P. 11. 2. *O'Brien R.* Global financial integration: The end of geography / O'Brien R.. – L.: Pinter, 1992. – P. 1-2. 3. *Scholte J. A.* The geography of collective identities in a globalizing world / J.A. Scholte // Review of International Political Economy. – 1996. – Vol. 3. – № 4. – P. 567. 4. *Jameson F.* Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism / Jameson F.. – Durham, NC: Duke University Press, 1992. 5. *Ohmae K.* The borderless world / Ohmae K. – N.Y.: Harper, 1990. 6. *Appadurai A.* Modernity at large / Appadurai A. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996. – P. 166. 7. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Кастельс М. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – P. 64. 8. *Hardt M.* Empire / M. Hardt, A. Negri. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2001. – P. 310. 9. *Ibid.* – P. 347. 10. *Swyngedouw E.* The mammon quest: «Glocalisation», interspatial competition and the monetary order: the construction of new scales / Dunford M., Kafkalas G. Cities and regions in the New Europe. – L.: Belhaven, 1992. – P. 40. 11. *Dicken P., Tickell A., Peck J.* Unpacking globalization / Lee R., Wills J. Geographies of economies. – L.: Arnold, 1997. – P. 159-160.

УДК 347.73

Н. К. ІСАЄВА

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Аналізуються головні проблеми реалізації податкової політики держави шляхом вдосконалення законодавчого регулювання податкових відносин в Україні. Розглянуті деякі особливості податкових правовідносин, в яких реалізується податкова політика держави, актуальні питання вдосконалення їх правового регулювання, принципи податкового законодавства. Також аналізуються проблемні аспекти організації та діяльності державних органів, до повноважень яких входить формування та реалізація податкової політики.

Ключові слова: податкова політика, податкові правовідносини, принципи податкового законодавства, повноваження державних органів в податковій сфері.

Исаева Н.К. Организационно-правовые основы реализации налоговой политики государства

Анализируются главные проблемы реализации налоговой политики государства путем усовершенствования законодательного урегулирования налоговых отношений в Украине. Рассмотрены некоторые особенности налоговых правоотношений, в кото-

© ІСАЄВА Наталія Карлівна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України